

PROSTOR

28 [2020] 2 [60]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY OF
ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
[https://doi.org/
10.31522/p](https://doi.org/10.31522/p)
UDK | UDC 71/72
CODEN PORREV
28 [2020] 2 [60]
201-496
7-12 [2020]

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

284-299 ALEKSANDAR KADIJEVIĆ

ARHITEKTONSKI OPUS
MILANA ZLOKOVIĆA U HRVATSKOJ
IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
[https://doi.org/10.31522/p.28.2\(60\).6](https://doi.org/10.31522/p.28.2(60).6)
UDK 72.036 M. Zlokovic (497.5) "19"

ARCHITECTURAL WORK
OF MILAN ZLOKOVIĆ IN CROATIA
BETWEEN THE TWO WORLD WARS

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
[https://doi.org/10.31522/p.28.2\(60\).6](https://doi.org/10.31522/p.28.2(60).6)
UDC 72.036 M. Zlokovic (497.5) "19"

Af

SL. 1. M. ZLOKOVIC: HRVATSKI POMORSKI MUZEJ U SPLITU, NATJEČAJNI PROJEKT, PERSPEKTIVA
FIG. 1 M. ZLOKOVIC: CROATIAN MARITIME MUSEUM IN SPLIT, COMPETITION DRAWING, PERSPECTIVE

ALEKSANDAR KADIJEVIĆ

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOZOFSKI FAKULTET, ODELJENJE ZA ISTORIJU UMETNOSTI
SRBIJA – 11000 BEOGRAD, ĆIKA LJUBINA 18-20
akadijev@f.bg.ac.rs

IZVORNI ZNAJSTVENI ĆLANAK

[https://doi.org/10.31522/p.28.2\(60\).6](https://doi.org/10.31522/p.28.2(60).6)

UDK 72.036 M. ZLOKOVIĆ (497.5) "19"

TEHNIĆKE ZNAJSTOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04. – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĀA

ĆLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 30. 9. 2020. / 16. 12. 2020.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY, DEPARTMENT OF ART HISTORY
SERBIA – 11000 BELGRADE, ĆIKA LJUBINA 18-20
akadijev@f.bg.ac.rs

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

[https://doi.org/10.31522/p.28.2\(60\).6](https://doi.org/10.31522/p.28.2(60).6)

UDC 72.036 M. ZLOKOVIĆ (497.5) "19"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04. – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 30. 9. 2020. / 16. 12. 2020.

ARHITEKTONSKI OPUS MILANA ZLOKOVIĆA U HRVATSKOJ IZMEĀU DVA SVJETSKA RATA

ARCHITECTURAL WORK OF MILAN ZLOKOVIĆ IN CROATIA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

HRVATSKA
MEDITERANSKI STIL
MODERNIZAM
ZLOKOVIĆ, MILAN

CROATIA
MEDITERRANEAN STYLE
MODERNISM
ZLOKOVIĆ, MILAN

U radu se analizira djelatnost znamenitoga jugoslavenskoga arhitekta Milana Zlokovića (1898.-1965.) na prostoru Hrvatske u razdoblju između svjetskih ratova (1918.-1941.). Inspiriran mediteranstvom i modernizmom, ostavio je nekoliko natjecajnih i nerealiziranih projekata, kao i dvije izvedbe u Orebiću, od kojih svi zasluđuju podrobniji historiografski osvrt. Dokumentacija koja svjedoči o Zlokovićevu radu, odnedavno dostupna u digitaliziranom obliku, pomoći će u valorizaciji njegova djela i u drugim dijelovima bivše Jugoslavije.

This paper focuses on the architectural work of Milan Zloković, the renowned Yugoslav architect (1898-1965) who worked in Croatia between the two world wars (1918-1941). Inspired by the Mediterranean style and Modernism, he left a legacy of several competition and unbuilt projects as well as two realized projects in Orebić. They deserve to be thoroughly examined from a historiographical perspective. The archives about Zloković's work, now available in digital format, will help to evaluate his work in other parts of former Yugoslavia as well.

UVOD

INTRODUCTION

Istraživanja opusa znamenitoga jugoslavenskog arhitekta Milana Zlokovica (1898.-1965.; Sl. 2.)¹, pokrenuta nakon njegove smrti, postupno su usmjeravana na regije nekadašnje države u kojima je ostavio stvaralački trag. Osim u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini te Sjevernoj Makedoniji, djelatnost je razvio i na prostoru Hrvatske, inspiriran mediteranstvom i modernizmom.² Proučavanjem dokumenata iz Zlokoviceve obiteljske ostavštine u *Fondaciji Milan Zlokočić* i Muzeju grada Beograda, kojem Fondacija od 2017. pod utvrđenim uvjetima poklanja dio ostavštine arhitekta u vidu *Legata Milana Zlokovica*³, došlo se do potpunijih saznanja o njegovim realiziranim i neizvedenim projektima koji zaslužuju detaljniji historiografski osvrt. Svestranu reafirmaciju Zlokoviceva djela odnedavno potiče i edukativno-znanstvena internetska stranica „Arhitekta Milan Zlokočić“, pokrenuta od strane Fondacije⁴, na kojoj su predstavljeni i pojedini projekti vezani za Hrvatsku. Istodobno su zastupljeni i na stranici Muzeja grada Beograda.⁵

SL. 2. MILAN ZLOKOVIĆ
FIG. 2 MILAN ZLOKOVIĆ

DRUŠTVENI I STRUČNI PREDUVJETI ZLOKOVIĆEVE DJELATNOSTI U MEDURATNOJ HRVATSKOJ

SOCIAL AND PROFESSIONAL PRECONDITIONS OF ZLOKOVIĆ'S WORK IN CROATIA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

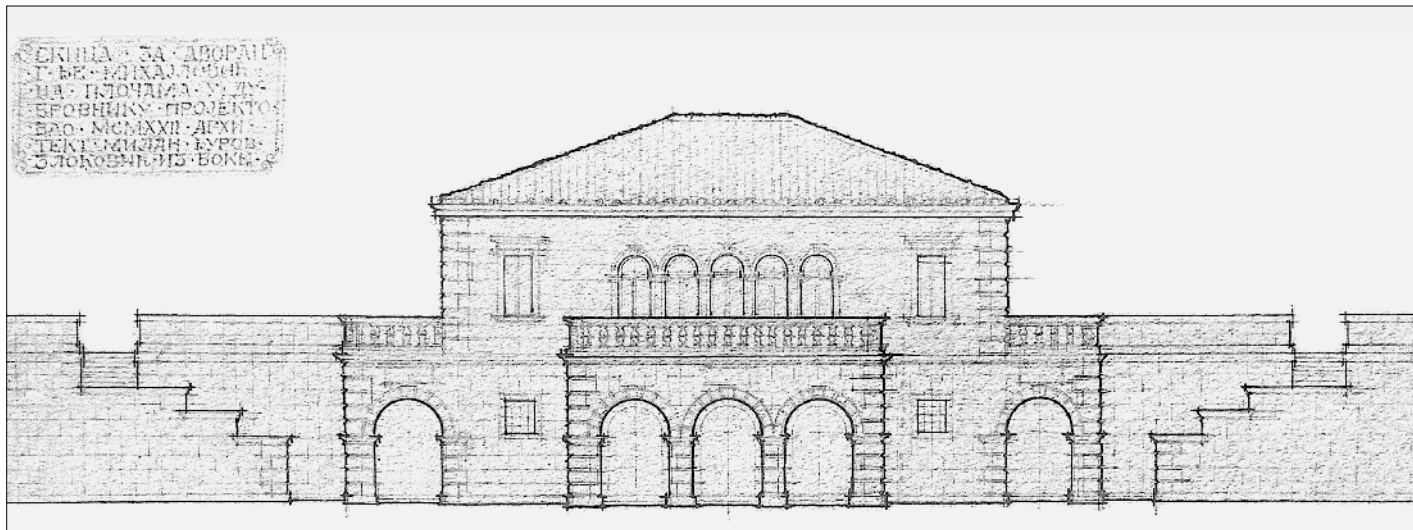
Osim kao izraz individualnih stvaralačkih preokupacija, Zlokovicev rad trebalo bi proma-

trati i u sklopu ukupne aktivnosti arhitekata iz Srbije u međuratnoj Hrvatskoj. Utemeljena u razdoblju prije Prvoga svjetskog rata kroz Jugoslavenske umjetničke izložbe (1904.-1912.), suradnja srpskih i hrvatskih arhitekata potaknuta je u Kraljevini SHS osnutkom *Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata* [UJIA] sredinom svibnja 1919. godine, podijeljena na osam sekcija. Osim profesionalnih kontakata (projektiranje, građenje, sudjelovanje na arhitektonskim natjecanjima i izložbama, žiriranje, stručna publicistika i historiografija), pojedini su članovi Udruženja tijekom sljedeća dva desetljeća razvili i prisne prijateljske odnose.

U sklopu novouspostavljenoga državno-pravnog sustava, sredinom drugoga desetljeća usuglašeni su uvjeti stručnoga rada na čitavom teritoriju Kraljevine SHS. Time je potaknuta mobilnost raspoloživog kadra (arhitekata, građevinskih inženjera, arhitektonskih tehničara i graditelja - poduzetnika) uključeno u izgradnju zajedničke države. Nakon početnih ekonomskih teskoca, pomoću inozemnih kredita i ratnih reparacija intenzivirana je gradnja novih prostornih kapaciteta. U tome je uspješno participirao velik broj arhitekata iz Hrvatske, koji su u jugoslavenskim okvirima vazili za najnaprednije.⁶ Zbog više razine tehničke kulture, nasliedene iz austrougarskoga razdoblja i generacije stvaralaca koja je surađivala s predstavnicima europske avangarde, graditelji iz Srbije nisu se uspjeli ravnopravno uključiti u hrvatske arhitektonske tokove, što nije bio slučaj s hrvatskim projektantima u Srbiji.⁷ To se pogotovo odnosi na područje Zagreba, glavnoga centra hrvatske arhitekture, u kojem su graditelji iz Srbije tijekom međuraca podigli samo jedan stambeno-poslovni objekt (Andrej Papkov na

¹ Milan Zlokočić rođen je u Trstu 6. travnja 1898. u obitelji pomoraca iz Boke kotorske, jer mu je otac radio kao kapetan broda u trgovačkoj floti trscanskoga *Lloyda*. Pošto je u Trstu završio njemačku osnovnu školu u *Realschule*, 1915. godine upisuje studij inženjerstva na Visoj tehničkoj školi u Grazu, koji prekida zbog sudjelovanja u Prvom svjetskom ratu. Odslušavši četiri skraćena semestra 1921. godine, on završava studij na Arhitektonskom odseku Tehničkog fakulteta u Beogradu. Poslije dvogodišnje specijalizacije u Parizu (1921.-1923.) izabran je za asistenta akademika prof. Dragutina Dordevića na matičnom fakultetu. S Janom Dubovijem, Branislavom Kojicem i Dusanom Babicem krajem 1928. Zlokočić osniva Grupu arhitekata modernog pravca. Kao pionir modernizma ostavio je dubok trag u srpskoj i jugoslavenskoj arhitekturi. Tijekom karijere Zlokočić je na arhitektonskim natjecanjima osvojio 20 glavnih nagrada i 16 otkupa. Realizirao je oko 40 zgrada različitih namjena. Bavio se i teorijom modularne koordinacije te istraživao starine. Umro 1962. godine, 1963. dobio je Sedmojulsku nagradu za životno djelo. Preminuo je u Beogradu 29. svibnja 1965. godine. Većina Zlokovicevih djela precizno je historiografski atribuirana, datirana i locirana, dok su mu najznačajnija uključena na listu zaštićenih kulturnih spomenika u nekoliko zemalja zapadnobalkanske regije.

² O Zlokovicevu životu i djelu vidjeti: MANEVIĆ, 1976., 1978., 1980., 1989.; ĐURĐEVIĆ, 1988., 1991.; BLAGOJEVIĆ, 1998., 2010., 2011., 2012., 2015.; MILASINOVIC MARIĆ, 2002.; KADIJEVIĆ, 2000.-2001.; BOGUNOVIĆ, 2005: 1141-

Vinogradskoj cesti 25, 1932.). Više uspjeha imali su u drugim gradovima, kao što su Dubrovnik (s okolicom), Split, Šibenik, Susak, Karlovac, te manja mjesta u Slavoniji i dalmatinskom zaleđu. Pred jakom konkurencijom predvodnika Zagrebačke škole moderne arhitekture (Erhlicha, Iblera, Neumanna, Weissmana, Horvata, Pičmana, Kauzlarica)⁸, tek se manjina graditelja iz Srbije uspjela stvaralački nametnuti.

Promatran s današnje povijesno-kritičke distance, međuratni utjecaj arhitekata iz Srbije u karakterizacijskom se smislu može podijeliti na epizodni, privremeni i strateski. Prvi oblik participacije podrazumijevao je kratkotrajnu aktivnost na području Hrvatske, izraženu slanjem natječajnih nacrti iz Beograda, priloga u stručnu periodiku (zagrebački „Tehnički

list”, glasilo UJIA, „Građevinski vjesnik” i Planicevu knjigu *Problemi savremene arhitekture*, 1932.), kao i kroz sudjelovanje u ocjenjivačkim sudovima arhitektonskih natječaja. Grupi autora koji su na taj način sudjelovali pripadaju Nikola Nestorović, Nikolaj Vasiljev, Lazar Dunderski, Branislav Kojić, Miša Manojlović, Isak Azriel, Dušan Babić, Jan Dubovi, Jovan Ranković, Milan Sekulić, Dimitrije M. Leko, Velimir Gavrilović, Vera Ćirković i Jevrem Vucković. Drugi, aktivniji utjecaj podrazumijevao je projektiranje objekata kojih su realizaciju nadzirali hrvatski ovlašteni graditelji. Zaokupljeni primarnim pothvatima u Beogradu u kojem su živjeli i radili, takvi su autori realizacije u Hrvatskoj shvaćali kao privremen stručni angažman prilagođen lokalnim uvjetima (Valerij Staševski, Andrej Papkov, Milan Minić, Radivoj Radulović, Vojin Simeonović i Ivan Zdravković). Za razliku od njih, graditelji treće skupine u Hrvatskoj su ostavili dublji stvaralački trag većim brojem realizacija, natječajnih projekata i sudjelovanja u ocjenjivačkim sudovima (Nikola Dobrović, Milan Zlokočić, Aleksandar Deroko, Momir Korunović, Bogdan Nestorović, Dujam Granić), pridonoseći jugoslavenskom stručnom povezivanju. Među njima prednjačio je svestrani Nikola Dobrović, koji je tijekom dubrovačkog razdoblja svoje djelatnosti izrastao u respektabilnoga kulturnog arbitra, također inspiriran mediteranstvom.⁹

Ono što povezuje sve tri skupine arhitekata iz Srbije angažiranih u međuratnoj Hrvatskoj jest poimanje njena prostora kao nedjeljivog segmenta jugoslavenske kulturne i profesionalne scene. Lišeni zakonskih ograničenja, koristili su pravo da djelatnost prošire i na to stručno zahtjevno područje u kojem su pronašli stvaralačke poticaje, naklonjene investitore i suradnike. Primijeceni i podržani, cesto i nagrađivani, njihovi su pothvati po-

SL. 3. M. ZLOKOVIĆ: DVORAC MIHAJLOVIĆ NA PLOČAMA, DUBROVNIK, CRTEŽ PROČELJA

FIG. 3 M. ZLOKOVIĆ: MIHAJLOVIĆ CASTLE IN PLOČE, DUBROVNIK, FACADE, DRAWING

1150; MARJANOVIĆ, 2010.; PANIĆ, 2011.; ĐORĐEVIĆ, MITROVIĆ, 2017.; TUČIĆ, 2019.

3 Fondacijom, koja se nalazi u obiteljskoj kući Milana Zlokočića u Ulici Internacionalnih brigada 76 u Beogradu, upravlja njegov unuk arhitekt Đorđe Mojović. Dio ostavštine koji je ostao u Fondaciji jesu znanstveno-stručna biblioteka s 1556 naslova, više od 2700 akvarela, nekoliko tisuća fotografija, razglednica, dopisnica i privatnih pisama, osobni predmeti i preostala poslovna prepiska Milana Zlokočića. Crteži i tehnička dokumentacija Zlokočićevih projekata, koji su darovani Muzeju grada Beograda, dostupni su u digitalnim bazama Muzeja i Fondacije koje se sukcesivno popunjavaju. Usto, nekoliko maketa njegovih modernističkih zgrada i natječajnih projekata iz tridesetih godina još je ranije ustupljen beogradskom Muzeju nauke i tehnike, ali u njima nema projekata vezanih za Hrvatsku.

4 Pokrenuta krajem srpnja 2020., web stranica „Arhitekta Milan Zlokočić” dostupna je na internet adresi: www.milanzlokočić.org.

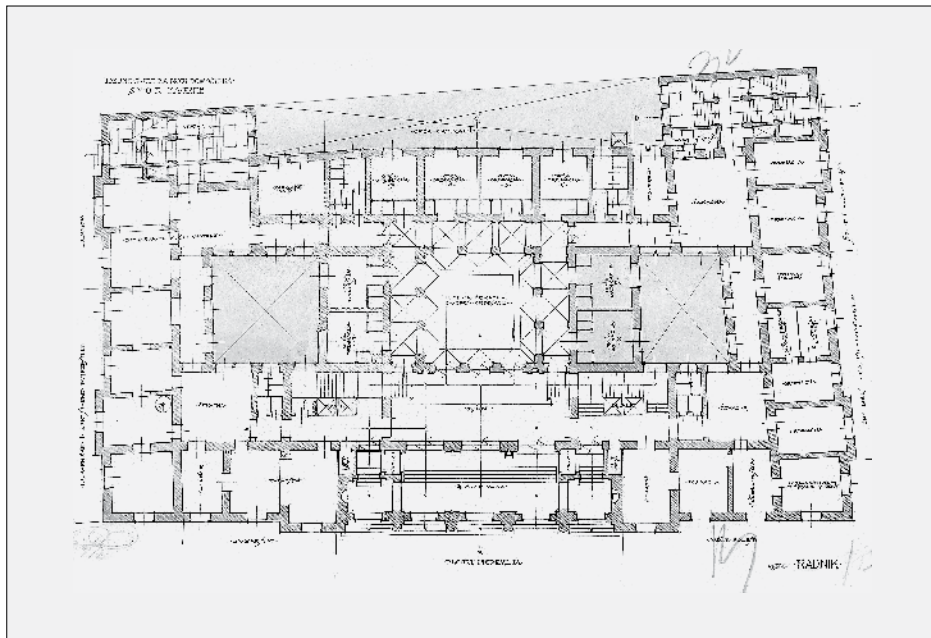
5 Internetska adresa digitalne zbirke Zlokočićevih projekata u Muzeju grada Beograda: www.mgb.org.rs.

6 KADIJEVIĆ, 2018.

7 KADIJEVIĆ, 2011.; ANTEŠEVIĆ, 2015.

8 PREMÉR, 2015.

9 IVANIŠIN, 2000.; BLAGOJEVIĆ, 2015.; ANTEŠEVIĆ, 2018.

SL. 4. M. ZLOKOVIĆ: SREDIŠNJI I OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, TLOCRT PRIZEMLJA

FIG. 4 M. ZLOKOVIĆ: CENTRAL AND DISTRICT OFFICE FOR WORKERS' INSURANCE IN ZAGREB, COMPETITION DRAWING, GROUND-FLOOR PLAN

vremeno komentirani u hrvatskom dnevnom tisku i stručnoj periodici. Nekoliko desetljeća kasnije počela je i njihova historiografska valorizacija, koja se provodi i danas.¹⁰

PROJEKTI U HRVATSKOJ 1920-IH

PROJECTS IN CROATIA DURING THE 1920S

U kronološkom smislu, prvi nacrt Milana Zlokovića vezan za Hrvatsku neizvedeni je idejni projekt obiteljskog **dvorca Mihajlović** (1922.), planiran da se izgradi u istočnome povijesnom predgrađu Dubrovnika Ploče (Sl. 3.), nastao prije njegova odlaska na usavršavanje u Pariz. Iako zaokupljen učenjem i radom u prijestolnici Francuske, Zloković će i iz nje slati u Kraljevinu SHS svoje projekte kako bi se pozicionirao na arhitektonskoj sceni. O tom nerealiziranom pothvatu veoma se malo zna, prije svega zahvaljujući samom autoru koji o njemu, osim skice glavnog pročelja, nije ostavio bliže podatke. Naručen od gospođe Mihajlović iz Dubrovnika, potpisan je na cirilici od „arhitekta Milana Đurov Zlokovića iz Boke“, što u to doba, pa i danas, ima značenje manifestalnoga kulturološko-identitetskog samoodređenja. U obiteljskoj se ostavštini čuva nacrt ladanjskog dvorca u tehničkoj olovci na akvarel papiru izvučenim konturama u tušu. Zamisljen u renesansno-manirističkom duhu s prepoznatljivim mediteranskim atributima (klasična podjela zona i otvora s vizualno naglašenom centralnom zonom, kamena obloga fasada, masivno *piano-rustico* prizemlje oživljeno arkadnim trijemom, glatki katni zid *piano nobilea* s izraženom kamenom plastikom oko otvora, primjena

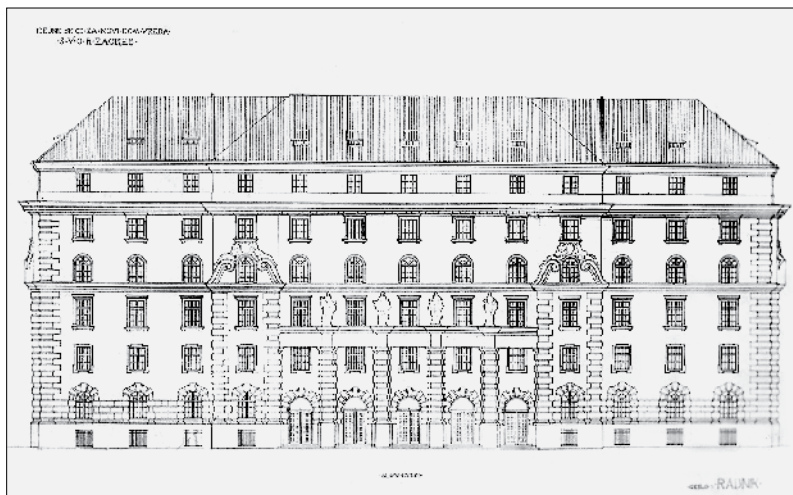
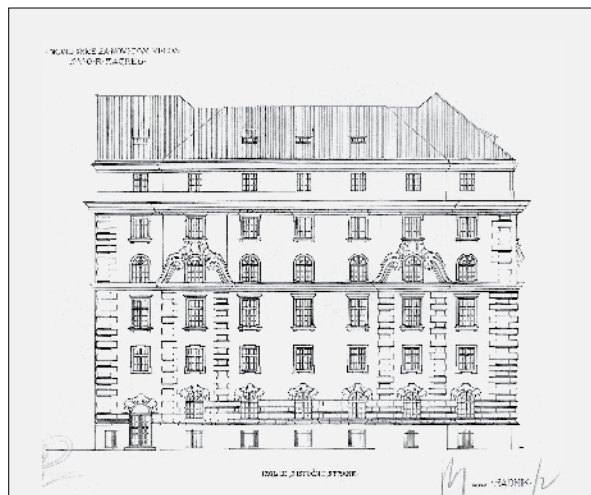
simetrije i četverovodnog krova), pokazuje Zlokovićevo poštivanje tradicije podneblja, lišeno modernizacijskih nanosa. Ljiljana Blagojević ga je opravdano usporedila s Rasticevim ljetnjakovcem u Rijeci dubrovačkoj, ali i izdvojila kao primjer Zlokovićeve ranog mediteranstva, shvaćenog kao afinitetško-umjetničkog stajališta koje je zastupao na Primorju i pojedinim izvedbama u kontinentalnom dijelu zemlje.¹¹

Po povratku iz Pariza u proljeće 1923. prvi natječajni nacrt koji je Zloković poslao u Hrvatsku odnosio se na zgradu **Središnjeg i Okružnog ureda za osiguranje radnika** (danas Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje u Mihanovićevoj ulici 3 u Zagrebu), predviđenu da se izvede na južnom kraku istočnoga dijela Zelene potkove.¹² Koristeći mogućnost sudjelovanja na općejugoslavenskom natječaju, organiziranom od strane Središnjeg ureda za osiguranje radnika iz Zagreba, Zloković je pripremio nacrt kojeg su djelovi sačuvani u njegovoj obiteljskoj ostavštini. U historiografskim pregledima Zlokovićeve rada natječajni se nacrt datira u 1923. godinu¹³, iako je raspis natječaja bio u veljači (ili ožujku) 1924. s rokom dostave radova od početka svibnja.¹⁴ Očito je Zloković na vrijeme dobio obavijest da se zagrebački natječaj priprema, na osnovi odluke skupštine Gradskog zastupstva od 8. listopada 1923. godine, pa je već krajem 1923. pristupio izradi svoga nacrtu.

U programu natjecaja istaknuto je da je riječ o zdravstveno-uredskom objektu s opcim i specijalističkim ambulantom, javnim kupalištem i krovnim suncaljštem, te stanovima zaposlenika. U ocjenjivačkom su sudu, uz osam dužnosnika SUZOR-a i OUZOR-a, bili Franjo Gabrić, Josip Dryak (predstavnik UJIA), Karlo Gentzkow, Ladislav Stizer i Dragutin Karlo Vajda. Autori 31 dostavljenog nacrtu nastupili su kao samostalni projektanti ili članovi suradničkih timova. Prva nagrada pripala je uglednom zagrebačkom arhitektu Rudolfu Lubynskom (pod sifrom „Za dobrobit radništva“), dok su druga i treća dodijeljene ljubljanskim dvojcima Oskar Jenko i Aloiz Lovrenčić (sifra „Bukseg“) te Rado Kregar i Vladimir Šubić („Rad 1“). Zgrada je građena od 1925. do 1928. godine prema prvonagrađenom projektu Lubynskoga. Osim Zlokovića, od poznatijih jugoslavenskih arhitekata na natječaju je sudjelovao i Drago Ibler, ali ni njegov

¹⁰ U svjetlu dostupnih izvora, aktivnost graditelja iz Srbije može se promatrati iz više povijesnih kutova: profesionalno-statusnog (privatni i državni arhitekti), nacionalnog (Srbi, Židovi, Hrvati i emigranti iz Rusije), uzestrucnog (projektantski, urbanistički, istraživačko-publicistički i konzervatorski), ideološkog i vjerskog (prilog jugoslavenskom kulturnom i ekonomskom ujedinjavanju, izgradnji socijalnih i vjerskih ustanova, jačanju utjecaja Srpske pravoslavne crkve, sokolskog pokreta i dr.).

¹¹ BLAGOJEVIĆ, 2015: 125-126

rad nije usao u uži izbor, unatoč inovativnosti i kvaliteti.¹⁵

Tijek i ishod natječaja komentirani su u hrvatskom tisku tijekom 1924. godine.¹⁶ Rezultate prvotnoga općejugoslavenskog, u potpunosti je potvrdio i dodatni uži natječaj, na koji su pozvani samo nagrađeni autori. Početkom studenoga 1924. godine priopćeni su rezultati užega natječaja, nakon čega je u Preradovićevoj 42 održana izložba svih radova. Zlokovićev nacrt slobodnostojeće četverokatnice s visokim prizemljem i potkrovljem, prijavljen pod sifrom „Radnik“, sačuvan je u obiteljskoj ostavštini u obliku nekoliko listova s latiničnim nazivom „Idejne skice za novi dom Ureda SVOR Zagreb“, formata 70x50 cm u tehniči tuša na papiru, koji je potom kaširan na kartonsku podlogu. Sadrži idejne crteže tlocrta podzemlja (suteren), prizemlja, mezanina, prvog, drugog, trećeg i četvrtog kata, krova, projekta istočne fasade u Tirsovoj ulici i glavnoga pročelja u Aleksandrovoj ulici, poprečnog i uzdužnog presjeka. Monumentalna četvorokatnica na projektu ima nepravilan pravokutni tlocrt s približno ujednačenim rasporedom prostorija po etažama. U sutereu su uređene prostorije za držanje ogrjeva, loženje, parno kupanje i zagrijavanje vode, svlačionicu, kuhinju, brijačnicu, bife, čekaonice, skladište papira i tiskarnicu, stanove pazikuće i vrtlara. U centru prizemlja glavni je ulaz raščlanjen stupovima iza kojih je vestibul (Sl. 4.). Kroza zgradu može se kretati pješice, preko stubišta ili pomoću dizala. S lijeve

strane prizemlja uređena je zubarska ordinacija, dok su na svim drugim stranama raspoređeni odjeli za opću medicinu i zarazne bolesti s čekaonicama. U središtu tlocrta planirana je velika čekaonica za opću ordinaciju, raščlanjena trodijelnim neoklasicističkim arkadama. Iznad ravnoga stropa izgrađen je krovni pokrivač pa je taj središnji dio zgrade niži od drugih traktova.

Prvi je kat obuhvatio uredske prostorije, hijerarhijski raspoređene prema ulozi zavodskih dužnosnika. Na glavnom su pročelju koncentrirani kabineti uprave - predsjednika (najveći), ravnatelja, generalnog direktora i njihovih zamjenika, dok su kabineti referenata uređeni u kutovima i na bočnim pročeljima. Ispred njih su čekaonice i hodnici, dok su u središtu vestibul, soba za odmor i pušenje, toaleti i stubišta za katove. Prostorije za otpornost, arhivu i garderobu predviđene su u stražnjem dijelu kata.

U mezaninu je uređen zdravstveni odjel s ordinacijama, laboratorijima, sobama za terapiju, operacijskom salom, poslovnicom, knjigovodstvom, prijavnicom, čekaonicama, garderobom, toaletima i stubištima. Na drugom su katu smještene uredske prostorije medicinske i osiguravajuće administracije (kabineti, arhiva, čekaonice i dr.), dok su na trećem uređene prostorije financijsko-ekonomskog odjela i stručnih referenata, činovnika i direktorski kabinet. Na četvrtom je katu predviđeno 10 stanova različite kvadrature za ravnateljstvo Središnjeg i Okružnog ureda. Na stražnjem dijelu krova planirano je pravokutno suncalište s kupaonicom, a u središtu dva simetrično raspoređena stana za četiri zaposlenika.

Vanjski izgled (Sl. 5.-6.) urbanistički izdvojene palače na istočnom dijelu Zelene potkove zamišljen je u duhu slobodnije varijante kasnoga srednjoeuropskog historicizma s maniri-

SL 5. M. ZLOKOVIĆ: SREDIŠNJI I OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, CRTEŽ BOČNOGA ISTOČNOG PROČELJA
FIG. 5 M. ZLOKOVIĆ: CENTRAL AND DISTRICT OFFICE FOR WORKERS' INSURANCE IN ZAGREB, COMPETITION DRAWING, EAST-FACING LATERAL FAÇADE

SL 6. M. ZLOKOVIĆ: SREDIŠNJI I OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, CRTEŽ GLAVNOG PROČELJA
FIG. 6 M. ZLOKOVIĆ: CENTRAL AND DISTRICT OFFICE FOR WORKERS' INSURANCE IN ZAGREB, COMPETITION DRAWING, MAIN FAÇADE

12 KNEŽEVIĆ, 1996.

13 MANEVIĆ, 1978: 43; MANEVIĆ, 1989: 40

14 Raspis općeg natječaja i korespondencija u vezi s njim sačuvani su u zagrebačkim arhivima HAZU, HMA, SH-DKA. Vidjeti i: BJAŽIĆ KLARIN, 2020: 152, 382-383.

15 Iblorov rad (bez plasmana) sačuvan je u arhivima HAZU-HMA-DI [KNEŽEVIĆ, 1996: 265-266; BJAŽIĆ KLARIN, 2020: 152].

16 BJAŽIĆ KLARIN, 2020: 383

SL. 7. RUDOLF LUBYSKI: SREDIŠNJI I OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, PERSPEKTIVA

FIG. 7 RUDOLF LUBYSKI: CENTRAL AND DISTRICT OFFICE FOR WORKERS' INSURANCE IN ZAGREB, COMPETITION DRAWING, PERSPECTIVE

stičkim i baroknim detaljima, kao i blagim odjecima secesije i češkog kubizma. Pročelja su na svim stranama raščlanjena trodijelno po horizontali i vertikali, ali na organski povezan, umjesto hijerarhizirano statičan i suhoparan način. Zahvaljujući izbalansiranoj dekorativnih aplikacija, fasadne zone nisu kruto razgraničene, već se prožimaju i nadopunjavaju. Usto, konvencionalne plohe soliternog bloka Zlokočić obogaćuje svijetlo-tamnim i plastičkim kontrastima.

Centralni rizalit simetričnoga glavnog pročelja blago je isturen i ima plosnu dekorativnu obradu, dok su krilne površine i dva posljednja kata, osim na uglu, lišeni dekoracije. Vertikalizam je naglašen na svim pročeljima, unatoč estetskom dojmu razdjelnih horizontalnih vijenaca, od kojih je završni potkrovni najjačeg ispada. Krovne ravnine niske su i četverododne. Vizualni sklad podržava i obodna rustika zasječenih uglova građevine, izvedena iz estetike manirizma. Takvom dojmu pridonose i polukružni otvori u prizemlju i trećem katu, dok su na ostalim razinama primijenjeni dvokrilni pravokutni. Ritmičnosti različito strukturiranih i ukrašenih otvora doprinose i kvadratni prozori suterena i potkrovlja.

Smatran prvim poznatim nacrtom poslije Zlokočiceva diplomskog rada, zagrebački projekt sadrži stilizaciju i određeno svodenje dekorativnog sustava, pojačanog prisutnošću prazne površine.¹⁷ Ulazni dio podsjeća na onaj s različitim idejnih skica prizemlja i kata uzidane obiteljske kuće Josifa Šojata u beogradskoj ulici Kralja Milutina 33, ali i s njenom definitivnom kompozicijom iz 1925. godine.¹⁸

Pobjednički idejni projekt Rudolfa Lubynskog soliterno postavljene palače, visinski i stilski usklađene sa susjednim hotelom „Esplanade” (1922.-1925.)¹⁹, oblikovane s obilježjima monumentalnog neoklasicizma primjerenog državnoj instituciji (Sl. 7.), sadrži mno-

go kompaktniji tlocrt s bolje povezanim etažama.²⁰ U odnosu na konkurenciju, Lubynski je ponudio znatno praktičnije i racionalnije rješenje unutarnjeg rasporeda pa je zato opravdano nagrađen. U pročiscenom arhitektonskom oblikovanju soliternog bloka primjećuje se utjecaj mladega suradnika iz atelijera Lavoslava Horvata²¹ koji je s Lubynskim surađivao od 1922. do 1925. godine.

Inicijativu za podizanje **Pomorskog muzeja u Splitu** podnijela je 1927. projugoslavenska organizacija Jadranska straža sa sjedištem u tome gradu (osnovana 1922.). U jesen 1927. godine općina je otkupila privatni teren na uglu Sustjepanske ulice i Milorada Draskovića na Mejama te ga darovala Jadranskoj straži.²² Ivo Tartaglia i Budisav Stipanović iz Izvrsnog odbora Straže, u suradnji s općinskim arhitektom Prosperom Čulicom, odredili su program općejugoslavenskog natječaja, počev od katnosti (podrum, prizemlje i kat), do uključivanja kancelarija i stanova Jadranske straže iznad muzejskih odjela. Natječaj je raspisan 20. lipnja 1928. godine. No, kratak rok za dostavu radova do 9. rujna uvjetovao je prijavu samo pet nacrti. Oni su otvoreni od strane žirija koji je ustanovio da samo jedan zadovoljava tražene uvjete. Stoga je rok za dostavu novih radova produžen do 9./10. prosinca iste godine, što je navelo UJIA da iznese sumnje u regularnost natječaja.²³

Utjecajni inicijator toga građevnog pothvata Ivo Tartaglia predložio je za članove žirija, osim predstavnika uprave Jadranske straže, ugledne jugoslavenske arhitekta Jožu Plečnika i Edu Schöna, ali ovaj prvi nije se odazvao. Zato su iz kruga lokalnih stručnjaka dodani arhitekt Ivan Ivačić i inženjer Vorih Matković, dok su za zamjenike određeni arhitekt Fabijan Kaliterna, dr. Ivo Satlio i prof. Ivo Rubić, te inženjeri Vjekoslav Ivanišević i Dane Matošić.²⁴ Naposlijetku je žiriju priključen i Prosper Čulic.

Na prirednom su natječaju od Beogradana, osim Zlokočiceva, sudjelovali Dujam Granić (podrijetlom Splitsanin) i Branislav Kojić. Zlokočić je nacrt prijavio pod šifrom „30927”, nastupajući kao samostalan autor. No njegov rad, unatoč nepobitnoj inovativnosti, ponovno nije bio nagrađen, a niti otkupljen. Najvišu drugu nagradu dobio je Granić, treću Herman Hus iz Ljubljane, dok su otkupljeni projekti Freudenreicha i Deutscha, Costaperarie, Kojića i Neidhardta. Izložba natječajnih radova

¹⁷ MANEVIC, 1978: 43

¹⁸ BLAGOJEVIĆ, 2015: 28

¹⁹ KNJEŽEVIĆ, 1996: 264-268; DAMJANOVIĆ, 2014: 181

²⁰ BJAŽIĆ KLARIN, 2020: 151

²¹ PALADINO, 2013: 20-21, 272

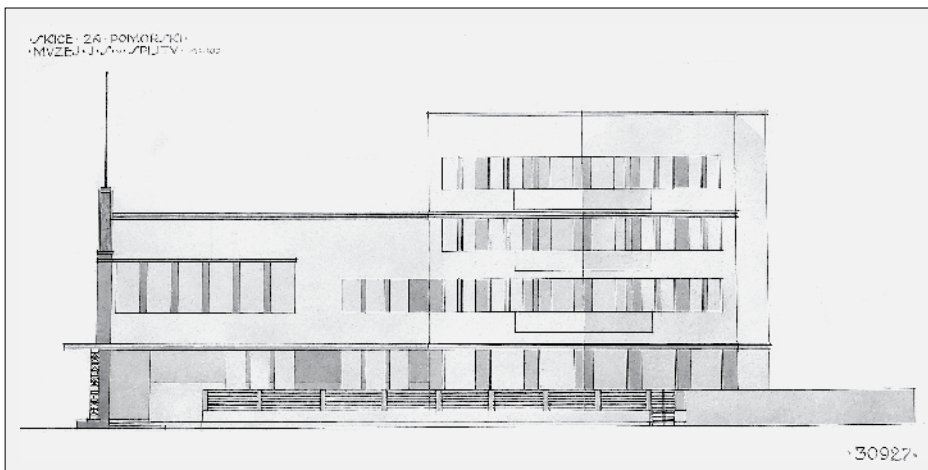
²² TUŠEK, 1994: 49, 172-173

²³ Darovan Tušek navodi da je žiri samo pregledao radove, ne upoznavajući se s identitetom autora. [TUŠEK, 1994: 49]

organizirana je u salonu „Galić” u Marmontovoj ulici. Međutim, stjecajem nepovoljnih okolnosti zgrada je poslije preprojektirana i na terenu izvedena kao dvije odvojene cjeline (konačište i Pomorski muzej, 1931.-1932., prema projektu splitske braće Žagar, u režiji građevnog poduzetca inž. Jozevića). Muzej je dovršen 1933. godine, a zatim i drveno konačište, kojem je 1937. dograđeno krilo.²⁵

Prema Ljiljani Blagojević, Zlokovićev natječajni nacrt, sačuvan u obiteljskoj ostavštini i Muzeju grada Beograda (Sl. 1., 8.-9.), pokazuje da je on koncem dvadesetih još uvijek bio suzdržan i konceptijski nejasan u pristupu modernom stilu²⁶, bez obzira što je predstavljao njegovo najčistije modernističko rješenje nekoga javnog objekta do tada.²⁷ U obiteljskoj ostavštini i u Muzeju grada Beograda čuvaju se osnove etaža, perspektive, izgledi i presjeci dvonamjenske građevine. Njena je osnova slobodno komponirana s atrijem u središtu glavnog trakta. Osovina trakta tek se djelomice nazire; u atriju se pod pravim kutom križa s uzdužnom osovinom koja je još manje definirana. Lijevi je ulazni trakt zgrade jednokatani, a istureni dio na desnom uglu ima tri kata. Osovine, kao relikv akademske metode, ovdje za Zlokovića konačno gube na značenju. Usto, različite visine prostora u prizemlju i na katovima odgovaraju njihovim različitim namjenama. Elevacija je neornamentalna, a prozorski otvori spojeni u trake nisu dogmatično unificirani, već njihove dimenzije odgovaraju funkciji unutarnjeg prostora. Stup s vertikalnim nosačem za zastavu također je simbol modernističkog dekorativizma, dok se jedini ustupak tradiciji ogleda u položaju vijenca koji teče oko objekta na visini vrha atike bočnog krila.²⁸

U podrumu zgrade planirane su radionice, instalacije parnoga grijanja i muzejska spremišta, dok prizemljem dominiraju galerijski odjeli prilagođeni sadržaju izloženih zbirki. Iza glavne asimetrične fasade koja prati zakrivljeni oblik ulice, u prizemlju se nalaze ulaz, biljetarnica i garderoba na lijevoj i odjel za brodarstvo na isturenome desnom uglu, čime se i opravdava simbolika brodskog pramca primijenjena na vanjštini. Od ulaza prelazi se u središnji hol sa stubištem za kat. U lijevom kutu prizemlja smješten je odjel za obale, a u desnom traktu za ribarstvo. Nepravilni oblik prostranih sala s eksponatima pro-

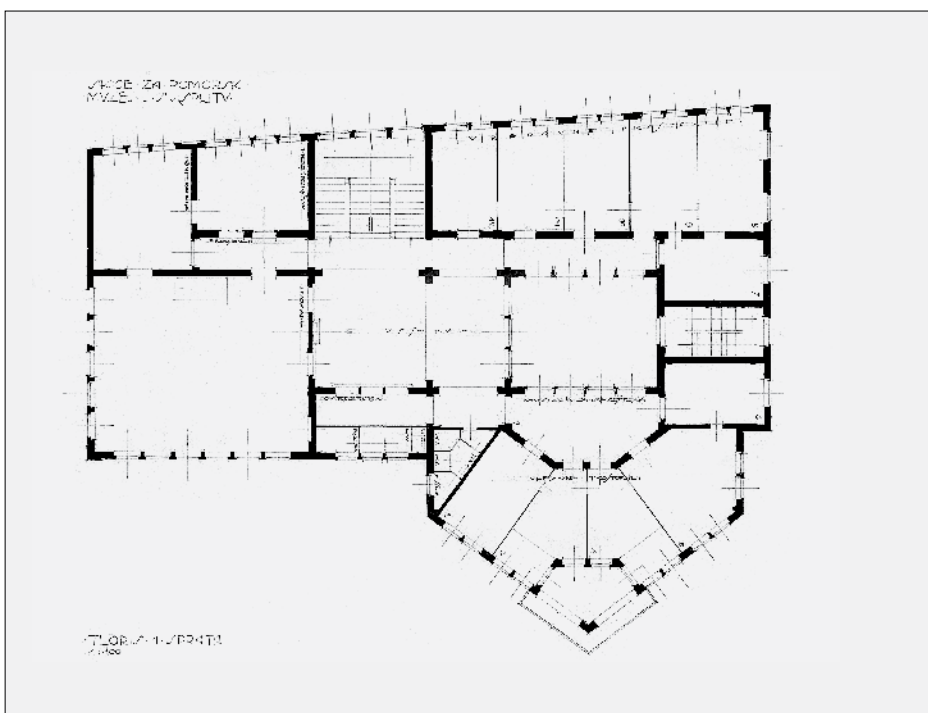

SL. 8. M. ZLOKOVIĆ: HRVATSKI POMORSKI U SPLITU, NATJEČAJNI PROJEKT, GLAVNO PROČELJE
FIG. 8 M. ZLOKOVIĆ: CROATIAN MARITIME MUSEUM IN SPLIT, COMPETITION DRAWING, MAIN FAÇADE

izlazi iz njihova položaja i prilagođavanja objekta parceli kako bi se raspoloživi prostor što bolje iskoristio. Na katu se osim ureda i konferencijske sale izdvaja velika glavna dvorana. No, i tu su znatne površine potrošene na prevelik vestibul i hol. Na drugom i trećem katu desnog trakta uređena su po dva stana obimne kvadrature za dužnosnike Jadranske straže.

Efektan zasjecen ugaoni motiv zgrade, vidljiv na sačuvanim crtežima, asocira na pramac broda, zbog čega se u historiografiji ona dovede u vezu s arhitekturom modernističkog ekspresionizma.²⁹ Izlagan na Prvoj izložbi Grupe arhitekata modernog pravca u lipnju 1929. godine, kada je dobio pohvale u beogradskom

SL. 9. M. ZLOKOVIĆ: HRVATSKI POMORSKI U SPLITU, NATJEČAJNI PROJEKT, TLOCRT PRVOGA KATA
FIG. 9 M. ZLOKOVIĆ: CROATIAN MARITIME MUSEUM IN SPLIT, COMPETITION DRAWING, FIRST-FLOOR PLAN

24 TUŠEK, 1994: 50

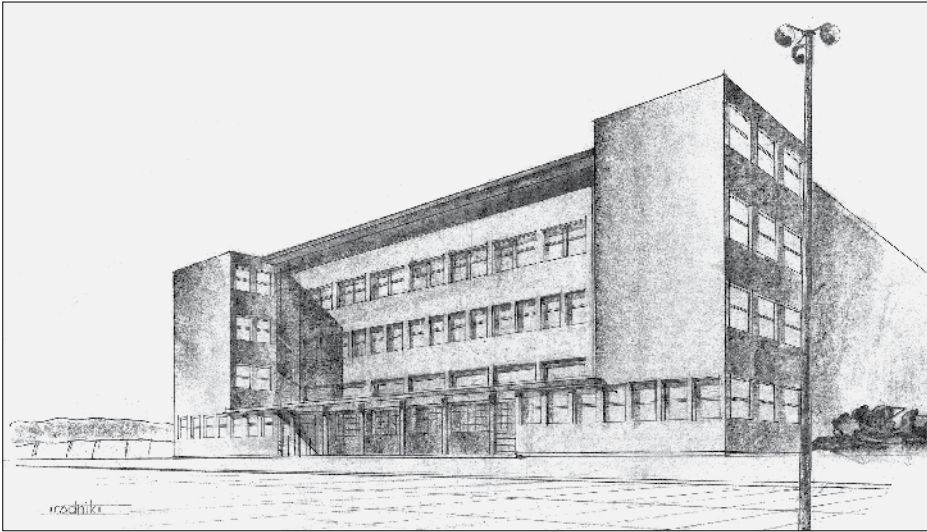
25 TUŠEK, 1994: 51

26 BLAGOJEVIĆ, 2015: 84-85

27 MANEVIĆ, 1978: 49; MANEVIĆ, 1989: 18-19; ĐURĐEVIĆ, 1991: 152-154; PANIĆ, 2011: 71

28 MANEVIĆ, 1989: 18-19

29 MANEVIĆ, 1989: 19; KADIJEVIĆ, 1990: 97-98

SL. 10. M. ZLOKOVIĆ: OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U OSIJEKU, NATJEČAJNI PROJEKT, GLAVNO PROČELJE, PERSPEKTIVA

FIG. 10 M. ZLOKOVIĆ: DISTRICT OFFICE FOR WORKERS' INSURANCE IN OSIJEK, COMPETITION DRAWING, MAIN FACADE, PERSPECTIVE

tisku kao izraziti primjer moderne arhitekture s isključivo ravnim linijama, pravokutnim oblicima i velikim praznim površinama³⁰, Zlokovićev je projekt potakao razradu ekspresionističkih ideja u srpskoj arhitekturi.

PROJEKTI I REALIZACIJE 1930-IH

PROJECTS AND REALIZATIONS IN THE 1930S

Zloković je koncem 1934. sudjelovao na javnom opcejugoslavenskom natječaju za novu zgradu **Okružnog ureda za osiguranje radnika u Osijeku**, koji je raspisao zagrebački središnji ured te državne socijalne institucije.³¹ Kao novi tip građevine koja spaja administrativnu i zdravstvenu namjenu, u Jugoslaviji se razvio od 1923. godine, ponajviše zahvaljujući socijalno odgovornim i angažiranim hrvatskim arhitektima (Lubynski, Ibler, Horvat,

Vrkljan, Auer, Haberer i Bauer).³² Zgrada je planirana u sklopu poveznice osječkoga Gornjeg i Donjeg grada (današnja Europska avenija) na parceli između Aleksandrove, Sokolske, Tirsove i Zagrebacke ulice.³³ U ziri su bili predstavnici struke (Viktor Axmann, Pavao Deutsch i Branimir Iveković) te predstavnici Središnjeg i osječkog Okružnog ureda. Među zamjenicima po stručnim se referencama isticao Zdenko Strizić.

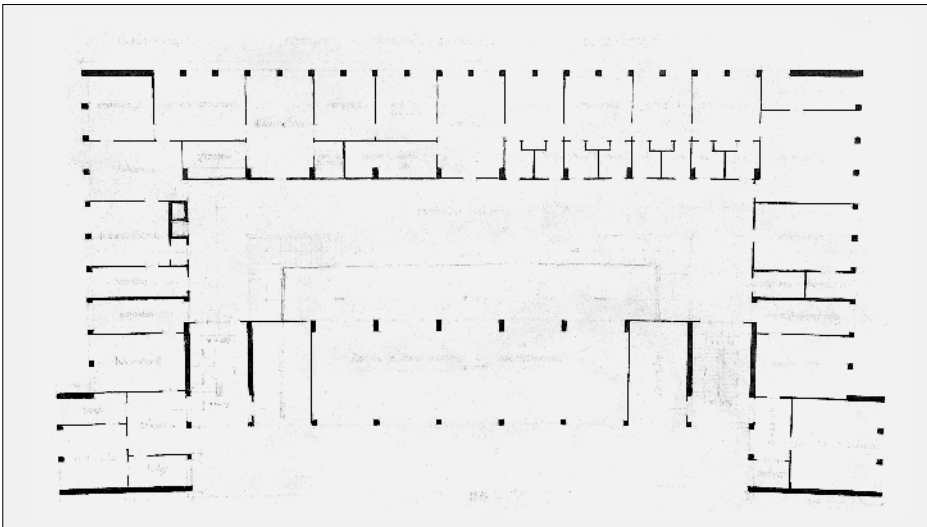
Na osnovi službenog raspisa, zgrada OUZOR-a trebala je ujediniti ambulante, terapijske i kurativne sadržaje, urede, ljekarnu i prateće prostorije. Selekciju 56 dostavljenih natječajnih projekata Ocjenivački je sud obavio kroz tri eliminacijska kruga. U uži je izbor ušlo 17, a potom i 13 najboljih radova. Rezultati su priopćeni 18. ožujka 1935. godine.³⁴ Prve tri nagrade osvojili su zagrebački arhitekti, dok su tri rada otkupljena. Umjesto prema prvonagrađenom nacrtu Drage Iblera, dvokatna zgrada OUZOR-a izgrađena je od 1936. do 1938. godine po drugonagrađenom projektu Bele Auera i Zvonimira Vrkljana, a izvedba je povjerena arhitektu Branimiru Ivekoviću. Jer SUZOR je iskoristio pravo da kao neograničeni vlasnik nagrađenih radova sam odabere najprimjereniji za izvedbu.

Modernistička cjelina Vrkljana i Auera okružena zelenilom (Sl. 12.) sadrži 'H' tlocrtno trodijelno rješenje s ravnim krovom. Sjedinjuje loosovske stereotomske komponente i klasičnu simetriju, koja je fino izbalansirana, ali ne doživljava se u strogim postavkama, pa se njena razvedena, centralno impostirana kompozicija može sagledati jedino kretanjem oko nje. Jasnim sustavom čistog funkcionalizma dominira naglašeni volumen i neornamentalna ploha.³⁵ Danas se u toj zgradi nalazi središnji Dom zdravlja.

Osim Zlokovića na natječaju su sudjelovali Mladen Kauzlaric i Stjepan Gomboš sa zajedničkim radom (treća nagrada), Stjepan Planić, Velimir Jamnicki i Rudolf Kunst, dok identitet otkupljenih projekata, kao i ostalih sudionika zasada nije utvrđen. Svi su prijavljeni radovi izloženi na poslijenatječajnoj izložbi u Paviljonu B Zagrebačkog zbora 21.-24. ožujka 1935. godine. Zlokovićev projekt modernističke dvokatnice, ponovno dostavljen pod geslom „Radnik”, danas se čuva na dva mjesta – u Muzeju grada Beograda i Fondaciji Milan Zloković. U muzeju su dostupni situacijski plan, izgled pročelja iz Tirsove i Aleksandrove ulice, uzdužni i poprečni presjek, tlocrt podru-

SL. 11. M. ZLOKOVIĆ: OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U OSIJEKU, NATJEČAJNI PROJEKT, TLOCRT PRIZEMLJA

FIG. 11 M. ZLOKOVIĆ: DISTRICT OFFICE FOR WORKERS' INSURANCE IN OSIJEK, COMPETITION DRAWING, GROUND-FLOOR PLAN

30 *** 1929.

31 O natječaju i njegovu ishodu, kao i o realiziranom projektu, detaljnije vidjeti u: BARISIC MARENIC, 2006.

32 IVEKOVIĆ, 1940; PREMERL, 2015: 118-119

33 Uporabna dozvola zgrade izdana je 24.2.1939. Danas se nalazi na adresi: Perivoj kralja Petra Kresimira IV. br. 6.

ma, visokog prizemlja i prvoga kata (površine 1399,30 m²), crtež stupova u prizemlju – sve na pauzu u tehnici olovke i mjerilu 1:100. U ostavštini unutar Fondacije, na istoj podlozi, tehnici i mjerilu, sačuvani su tlocrt podruma i drugoga kata (705 m² površine), pročelje iz Aleksandrove i Tiršove ulice, situacijski plan, uzdužni i poprečni presjek. Iz dokumentacije se vidi da je središnji masivni uzdužni blok s ravnim krovom i nenametljivim ulazom na glavnom pročelju prema Aleksandrovoj širok 53 m, a iz Tiršove zbog dodanih bočnih krila 66 m, zamišljen s uskim krilima, a time bez razradenog 'H' tlocrta, koji je ocjenjivački sud preferirao, slijedeći propozicije iz raspisa (Sl. 11.). Zato Zloковиćev projekt nije u dovoljnoj mjeri istaknuo urbanističku zakonitost cijelog područja, ne afirmirajući značenje osi istok-zapad kao osnovne poveznice objedinjenog Osijek. Nije ni predvidio dva kompozicijski ravnopravna i istaknuta ulazna pristupa, također zastupljena na nagrađenim radovima. U središte visokog prizemlja postavio je dvoranu za prijavi i bolesnički odjel iz kojeg se ulazi u prostranu centralnu čekaonicu sa simetrično raspoređenim stubištima za kat. Nju sa svih strana okružuju specijalističke i dezurne ordinacije. U lijevome obodnom bočnom traktu ureden je dječji odjel, a na desnoj strani ured radničkog osiguranja. Na drugom su katu također planirane ordinacije s čekaonicama te administrativne i pomoćne prostorije.

Zloковиćev je koncept počivao na temeljnim načelima internacionalnoga modernog stila – glatkim paralelopipednim blokovima spojenim u zgusnutu stereometrijsku cjelinu, s prozorima povezanim u trake (pri čemu su prozori na katu veći od onih u visokom prizemlju), stupovima u prizemlju i ravnim krovom (Sl. 10.). Raskid s akademizmom i historicizmom ogleda se u nenaglasavanju ulazne zone i odsutnosti klasične dekoracije, u korist modernijeg načina oblikovanja, znatno pročišćenijeg u odnosu na projekt splitskog muzeja.

Pročelje iz Tiršove ima četiri prozorske horizontalne osovine, a na pročelju u Aleksandrovoj bočni kompartimenti nemaju prozore. No iako kompaktna i funkcionalistički suzdržana, njegova cjelina nema potrebnu razvedenost i izrazitiju plastičku ekspanzivnost, koja se prepoznaje u radovima hrvatskih arhitekata. Izostala je i visinska superpozicija, dinamičniji ritam i kontrast uzdužnih masa. Poučen iskustvom sa splitskog natječaja, Zloковиć je ovdje izbjegao ekspresionistički sim-

34 *** 1935.

35 BARIŠIĆ MARENIĆ, 2006: 206

36 Iako nije poznat identitet autora otklupljenih radova [BARIŠIĆ MARENIĆ, 2006: 205], među njima nije bio Zloковиć, koji je takve natječajne rezultate uredno bilježio u svojoj evidenciji.

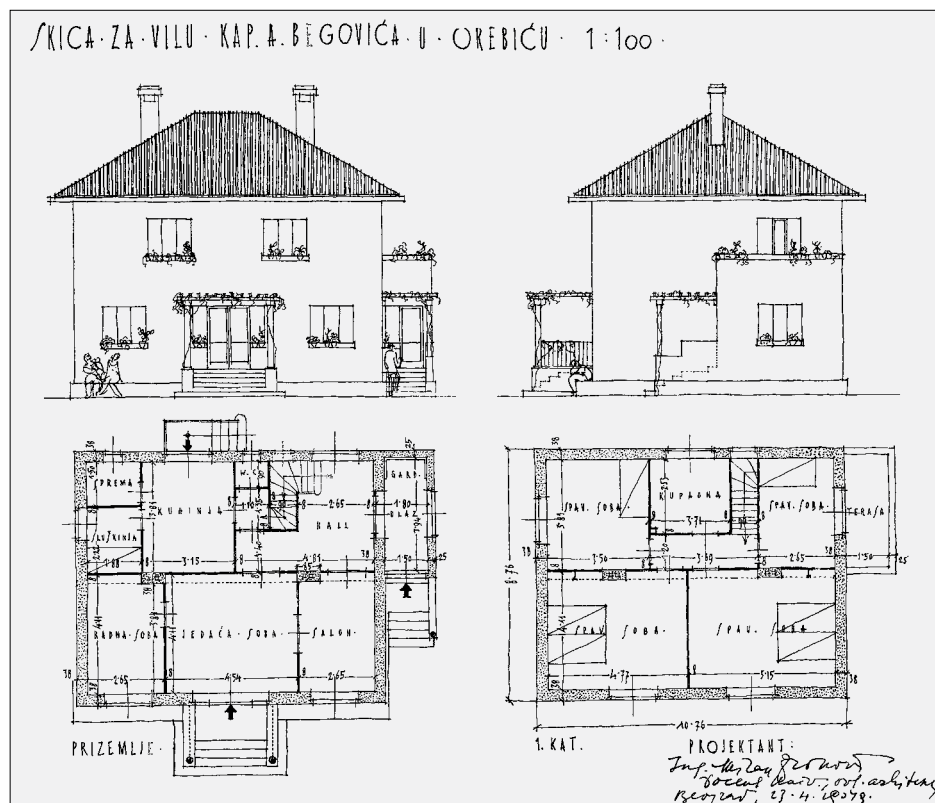

SL. 12. BELA AUER I ZVONIMIR VRKLIJAN: OKRUŽNI URED ZA OSIGURANJE RADNIKA U OSIJEKU, DANAŠNJI IZGLED
FIG. 12 BELA AUER AND ZVONIMIR VRKLIJAN: DISTRICT OFFICE FOR WORKERS' INSURANCE IN OSIJEK NOWADAYS

bolizam, ponudivši znatno suzdržanije funkcionalističko rješenje, ali ni to nije bilo dovoljno da u jakoj konkurenciji dobije nagradu ili otkup.³⁶

Sredinom tridesetih godina 20. stoljeća Zloковиć je za dugogodišnjega obiteljskog prijatelja kapetana Ante Begovića, u njegovu rodnom Orebiću na poluotoku Pelješcu, podigao **vilu i grobljansku kapelu**. U ostavštini obitelji Begović čuvaju se fotografije vile iz origi-

SL. 13. M. ZLOKOVIĆ: VILA BEGOVIĆ U OREBIĆU, IDEJNI PROJEKT, PROČELJA I TLOCRTI
FIG. 13 M. ZLOKOVIĆ: VILA BEGOVIĆ IN OREBIĆ, PRELIMINARY DRAWING, ELEVATIONS AND PLANS

SL. 14. M. ZLOKOVIĆ: VILA BEGOVIĆ U OREBIĆU, BOČNI IZGLED

FIG. 14 M. ZLOKOVIĆ: VILLA BEGOVIĆ IN OREBIĆ, SIDE VIEW

nalnog i kasnijeg razdoblja, dok se u Zlokovićevoj obiteljskoj zbirci čuvaju projekti, skice i akvarelni crteži obaju objekata. Dio njihove tehničke dokumentacije nalazi se i u Muzeju grada Beograda.

Kako je Milan Zloković bio iz pomoracke obitelji, od djetinjstva je bio obuzet putovanjima, posebno brodom po Jadranu i Mediteranu, pa je tako poslije Prvoga svjetskog rata, kada nije bilo sredstava za individualne aranžmane, putovao s kapetanom „Jugoceanije” Antom Begovićem trgovačkim brodom kojim je ovaj upravljao. Godinama su obilazili mediteranske luke, zaljeve i otoke, ploveci čak i do Maroka.

Obiteljska vila „Emilija” izgrađena je na prostranoj parceli povučenoj nekoliko desetaka metara od morske obale, nedaleko od povijesne jezgre Orebića, kao jedna od prvih modernih kuća. Danas se nalazi na adresi Obala dr. Franje Tuđmana 22. Planirano je da dobije vrtno okruženje i dekorativnu ogradu prema ulici i budućim susjedima. Zloković je izradio prvobitne skice koncem travnja 1934. godine. Sačuvane su na pausu u mjerilu 1:100 i datirane 23. 4. 1934. Autor ih je potpisao kao ‘docent Univerziteta’ i ‘ovlašćeni arhitekta’. Vila je prvotno zamišljena kao jednokatna kubična građevina, prekrivena četverovodnim krovom, koja se osim po manjoj upotrebi kamena ne bi značajnije razlikovala od drugih u Orebiću i okolici. Njezino je glavno pročelje riješeno simetrično (Sl. 13.). Okrenuto obali i dugačko 10,76 metara, ono sadrži središnji istureni ulaz flankiran prozorima prizemlja, dok se na katu nalaze također dva simetrično postavljena trodijelna prozora. Bočno pročelje, dužine 8,76 metara, asimetrično je i ima

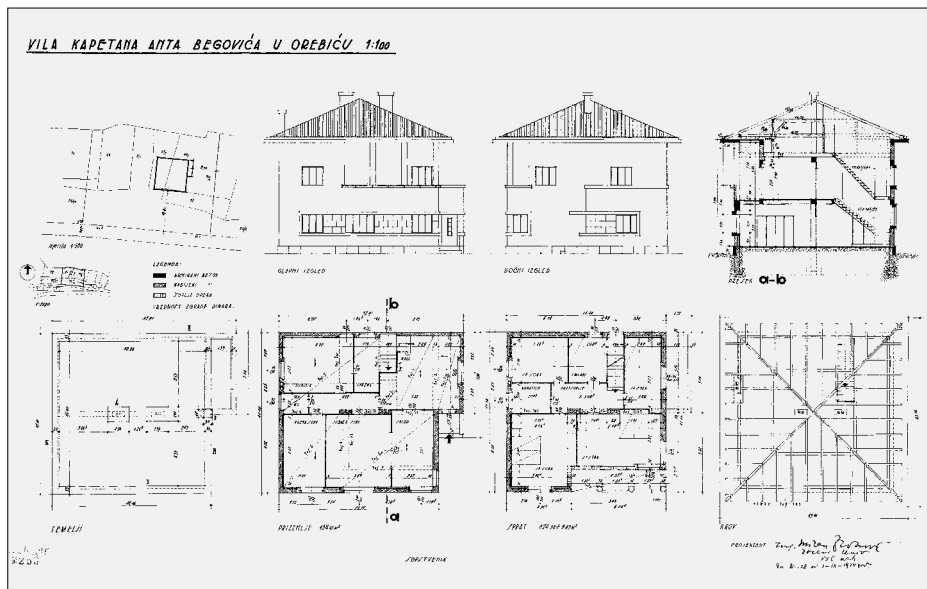
poseban ulaz za posluđu, na katu završen terasom. Fasade su kompaktne i neupadljive, lišene dekoracije.

U prizemlju je bio predviđen centralizirani prostorni raspored. Kroz dvokrilna se vrata direktno ulazi u dnevnu sobu, a potom desno i u salon. Na lijevoj prednjoj strani prizemlja planirana je radna soba. Ulaz je natkriven drvenom verandom. U začelju kompozicije nalaze se hol sa stubištem za kat, ekonomske i pomoćne prostorije (kuhinja u centru, odaja za sluškinju, spremište, toalet i garderoba u nastavku bočnog ulaza). Na katu su predviđene prostrana kupaonica i četiri spavaće sobe, od kojih su dvije najveće raspoređene na pročelju. Iz krovne konstrukcije izviru dva dimnjaka koji podcrtavaju simetričnost i ‘narodni’ karakter cjeline.

Prvobitno idejno rješenje nenametljiva obiteljskog objekta nakon tri je mjeseca zamijenjeno novim izvođačkim planom koji se umnogome razlikovao od prethodnoga (Sl. 15.). Njegovi listovi sačuvani su na kartonu u mjerilu 1:50 i datirani u 13. kolovoz 1934. godine. Vila je dobila nešto veće dimenzije i zapreminu, a time i korisnu površinu (12,91×11,16 m). Visina zgrade od podnožja do krova jest 7,90 metara. Površina prizemlja iznosi 134,41 kvadratnih metara, a kata 124 (plus 9,87 m² za terasu). U prednjem dijelu prizemlja zadržana je prvobitna podjela prostorija, no izostavljen je ulaz na glavnom pročelju, tako da je jedini ostao na bočnoj strani. Raniji hol je proširen, kao i prostor kuhinje. Na katu je promijenjen raspored ubacivanjem prostrane verande u desnu stranu prednje zone (dimenzija 6,64×1,51 m) s uzidanim košarama za cvijeće, dok je u stražnjem dijelu kupaonica premještena iz centra na lijevi bok. Usto, i soba za posluđu prebačena je iz prizemlja na kat.

SL. 15. M. ZLOKOVIĆ: VILA BEGOVIĆ U OREBIĆU, IZVEDBENI PROJEKT, PROČELJA I TLOCRTI

FIG. 15 M. ZLOKOVIĆ: VILLA BEGOVIĆ IN OREBIĆ, WORKING DRAWING, ELEVATIONS AND PLANS

Temelji su kuće i međukatna konstrukcija armiranobetonski, dok su nosivi i pregradni zidovi izgrađeni od opeke. Podovi su dobili parket, kupaonica pločice, a prozori platnene i ‘eslingen’ rolete. Svu stolariju osmislio je i izradio arhitekt Zloković. Površine između prozora obložene su kamenom, kao i oko bočnih vrata, o čemu svjedoči Zlokovićeve specifikacija kamenarskih radova iz rujna 1934. godine, također sačuvana u njegovoj obiteljskoj zbirci.

Umjesto vizualno nenametljive vile prilagođene lokalnoj građevnoj tradiciji, koja ne privlači pozornost siluetom ili plastičkim kontrastima, Zloković je realizirao znatno dinamičniji sklop, zadržavši osnovni oblik građevine i njezina krova (Sl. 15.). Cijela je zgrada dobila asimetričnu kompoziciju obogaćenu ekspresivnim detaljima koji je plastički rastvaraju, navodeći promatrača da je pogleda sa svih

strana. Jer, da bi se njezin astatični koncept cjelovito pogledao, mora se kružiti oko vile, čime se afirmira vremenska dimenzija estetskog akta. Usto, revidirajući simetričan raspored fasadnih zona, autor potencira pravokutnu lođu na desnom uglu kata (Sl. 14.), koja unosi asimetriju i svijetlo-tamne kontraste. Ekspresivnost cjeline pojačavaju i obodni okviri horizontalnih prozorskih parapeta, naglašavajući kontrast uvučenih i isturenih površina.

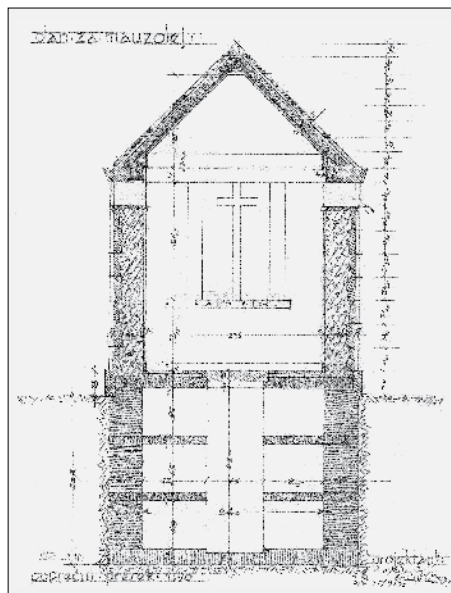
Modernistički koncipirana vila Begović u to je doba bila izrazito inovativna za grad i ambijent u kojem je pozicionirana. Ipak, njezina je inovativnost ublažena tradicionalnom četverodnom krovnom konstrukcijom s naglašenim dimnjacima, koja umanjuje vizualni dinamizam cjeline. A usprkos velikoj parceli s vrtom, kasnijom susjednom izgradnjom izgubila je prvobitno arhitektonsko-urbanističko značenje, no to ne znači da ne zaslužuje pozornost historiografske i konzervatorske javnosti.

Mauzolej obitelji Begović izgrađen je 1936. godine na orebičkom groblju u sklopu franjevačkog samostana, koji žitelji kolokvijalno zovu 'Kapetansko groblje'. Zloković ga je prilagodio lokalnoj funerarnoj i vjerskoj tradiciji, ali i konfiguraciji groblja na zaravni usred brdovitog terena. Njegovi izvođački planovi u tehničkoj olovci u boji na paus-papiru čuvaju se u obiteljskoj ostavštini, kao i u zbirci Muzeja grada Beograda, na kojeg su internet-skoj stranici odnedavno dostupni u digitalnoj formi. U obiteljskoj ostavštini čuvaju se perspektivni izgled kapele, izgled s glavnog pročelja, tlocrt kripte (mjerilo 1:20), koja je uza (2,50×2,50 m korisne površine) od prizemlja (izvana je široko 3,30×3,70 m). U Muzeju grada Beograda čuvaju se elementi izvođačkog projekta: glavni izgled, poprečni presjek, tlocrt prizemlja, perspektivni izgled, tlocrt kripte (sve u mjerilu 1:20), detalj slova (u mjerilu 1:1) s cijelim natpisom (1:10), presjek kroz lule za vodu, poprečni i uzdužni presjek, detalj željeznih vrata (Sl. 16., 18.).

Kapela je oblikovana kao slobodnostojeća paralelopipedna građevina s piramidalnim krovom (Sl. 17., 19.). Visoka je 2,5 metra do potkrovnog vijenca, a s krovom 4,61 m. Iznad postamenta s dvjema stubama postavljena su dvokrilna metalna zastakljena vrata širine 90 cm. Na pročelnoj strani krovnog vijenca utisnut je latinični natpis „Mauzolej Cvijeta Begovic“. Odmah iznad njega, u podnožju krovne piramide, nalazi se plitko isturen ravnokraki krizni kvadar. Prema prvobitnom planu trebao je biti na 3 strane kapele, da bi pri izvedbi ostao na ulaznom pročelju. Na bocnim stranama i začelju kapele, ispod krovnog vijenca, nalaze se mali pravokutni otvori širine 50 cm za provjetranje s vanjskim ispustima.

U središtu je unutrašnjosti grobno mjesto prekriveno pločom dimenzije 90×1,30 cm, koja se otvara prema prostoru kripte. Na centralnom zidu, nasuprot ulazu u zoni iznad parapeta, postavljeno je lučno polje s katoličkim križem, širine 1,30 cm, dok je središnja zona parapeta naglašena isturenom horizontalnom kamenom klupom. Grobno mjesto u podu interijera otvara se pomicanjem ploče, upuštene u ravnu podnu površinu. U kripti ima šest mjesta za posmrtno ostatke članova obitelji. Kapela je građena od kamena, s blago isturenim ugaonim zidovima i metalnim vratima, dok su ostale površine plitko uvučene. Time je donekle oživljen njen kruti i zatvoreni monolitni sklop. U vizualnom smislu ona zrači dostojanstvom i likovnom suzdržanošću, primjerenom grobljanskoj kapele. U stilskom pogledu, najmodernija je na čitavom groblju, izdvajajući se jednostavnim

SL. 16. M. ZLOKOVIĆ: MAUZOLEJ BEGOVIĆ U OREBIĆU, IZVEDBENI PROJEKT, PERSPEKTIVA
FIG. 16 M. ZLOKOVIĆ: MAUSOLEUM BEGOVIC IN OREBIĆ, WORKING DRAWING, PERSPECTIVE

SL. 17. M. ZLOKOVIĆ: MAUZOLEJ BEGOVIĆ U OREBIĆU, DANAŠNJI IZGLED
FIG. 17 M. ZLOKOVIĆ: MAUSOLEUM BEGOVIC IN OREBIĆ NOWADAYS

SL. 18. M. ZLOKOVIĆ: MAUZOLEJ BEGOVIĆ U OREBIĆU, IZVEDBENI PROJEKT, POPREČNI PRESJEK
FIG. 18 M. ZLOKOVIĆ: MAUSOLEUM BEGOVIC IN OREBIĆ, WORKING DRAWING, CROSS-SECTION

SL. 19. M. ZLOKOVIĆ: MAUZOLEJ BEGOVIĆ U OREBIĆU, DANAŠNJI IZGLED
FIG. 19 M. ZLOKOVIĆ: MAUSOLEUM BEGOVIC IN OREBIĆ NOWADAYS

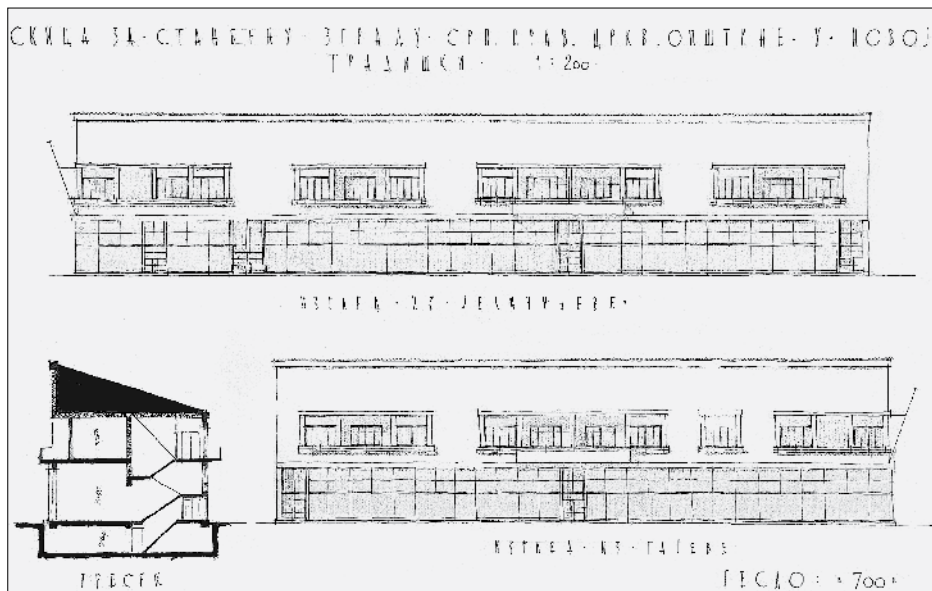

SL. 20. REGULATORNA OSNOVA LAPADA, CRTEŽ
FIG. 20 REGULATORY BASIS OF LAPAD, DRAWING

arhitektonskim jezikom i kompozicijskom kompaktnošću.³⁷

Zlokovićeve nerealizirane **Regulaciona osnova poluostrva Lapad** u Dubrovniku iz 1936.-1937. godine čuva se u njegovoj obiteljskoj ostavštini. Sastoji se od tri obojana crteža na ružičastom ozalidu (Sl. 20.), na kojima su elementi urbanističke cjeline prilagođeni reljefu i obliku poluotoka. Jasno su naznačene izgrađene i neizgrađene zone, kao i prostori između njih. Zloković je predvidio sedam namjenski odvojenih centara ispunjenih slobodnostojećim zgradama, kao i s pet pomoćnih objekata. Izoliran u ostavštini i historiografski nevaloriziran, Zlokovićev projekt svojom modernošću očito pripada slijedu najna-

SL. 21. STAMBENO-POSLOVNA ZGRADA SRPSKE PRAVOSLAVNE OPŠTINE U NOVOJ GRADISKI, CRTEŽ PROCELJA
FIG. 21 RESIDENTIAL AND OFFICE BUILDING OF THE SERBIAN ORTHODOX MUNICIPALITY IN NOVA GRADIŠKA, FACADE DRAWING

prednijih, jer je tijekom međuraća Lapad bio česta tema urbanističko-arhitektonskih razmatranja.³⁸ No nedostatak potpunijih podataka o tom pothvatu ograničava njegovo današnje vrjednovanje.

Dva nerealizirana idejna projekta za **Srpsku pravoslavnu opštinu** u Novoj Gradiski također se čuvaju u Zlokovićevoj obiteljskoj ostavštini. Prvi, sačuvan pod geslom „700“, za trgovačko-stambeni objekt imao je natječajni karakter i okvirno se datira u četvrto desetljeće prošlog stoljeća. Sastoji se od nekoliko crteža vanjsštine i etažnih tlocrta, u mjerilu 1:200. To su tlocrti podruma, prizemlja i kata, izgled uzdužnoga trakta zgrade iz Jelačićeve i užega iz Gajeve ulice, fasade i presjek (i varijantno rješenje označeno kružnicom). Riječ je o modernističkoj jednokatnici površine 1139 kvadratnih metara s ravnim krovom, s osam prodavaonica i skladišta u zastakljenom prizemlju i stanicama na katu (Sl. 21.). Zgrada je trebala imati dva približno jednaka uzdužna krila visine 11,80 m, koja se približavaju na zasječenom uglu. Između njih, u zoni prizemlja planiran je kolni prolaz prema dvorištu.

Modernizam je tijekom tridesetih godina veoma rijetko primjenjivan za objekte u vlasništvu Srpske pravoslavne crkve, tako da ovaj projekt predstavlja svojevrsnu iznimku, čemu je pridonio i njegov komercijalno-rezidencijalni sadržaj. Konvencionalni karakter zgrade podcrtan je položajem prozora, koji nisu povezani u trake, već su grupirani u manje cjeline s verandom, nadvišene kamenim okvirom. Na katu su prevedeni trosobni i dvosobni stanovi različitih kvadratura, u kojima je previše prostora potrošeno na holove i predsoblja. U tehničkoj je dokumentaciji sačuvano još jedno idejno, ali plastički umjerenije rješenje stambene zgrade Srpske pravoslavne opštine „Sveti Sava“, s niskim kosim krovom i terasom. Međutim, ponavljanje tlocrta, razmjera i katne podjele, s također poslovnim sadržajima u prizemlju, pokazuje da je riječ o varijantnom rješenju iste zgrade.

Navedenim Zlokovićevim doprinosima može se pridodati i sudjelovanje u ocjenjivačkom sudu natječaja za izradu **Idejne osnove gradnje pravoslavnog hrama u Splitu** (1935.), koji

³⁷ Kapela Begović nije bila jedini Zlokovićev memorijalni objekt jer je prije i poslije podizao nadgrobnje spomenike (u Beogradu i Savini). Sudjelovao je i na natjecajima za spomen-hram sv. Save i spomenik Vojvodi Putniku u Beogradu, kosturnice na Zejtinliku i Vidu. Godine 1938. uredio je i vlastitu obiteljsku grobnicu na Novom groblju u Beogradu (parcela 40). Poslije Drugoga svjetskog rata pripremio je natječajni nacrt za Groblje palih crvenoarmejaca u Beogradu (2. nagrada) i Spomenik palim borcima u Subotici (1946.).

³⁸ BACE, 2015: 59-72

³⁹ TUŠEK, 1994: 82

⁴⁰ TUŠEK, 1994: 83

je raspisao lokalni Crkveno-općinski savjet.³⁹ U to respektabilno tijelo, u kojem su od stručnjaka bili Ljubo Karaman i Vorih Matković (zamjenici Ivan Ivčić i Danilo Žagar), Zloković je izabran kao sveučilišni docent i arhitekt iz Beograda, ali i svestrani poznavatelj sakralne bastine istočne obale Jadrana. U programu je istaknut srpsko-bizantski stil kao kanon, koji je najpotpunije afirmirao pobjednik natječaja Aleksandar Deroko, akademski predavač, projektant, slikar, kritičar, konzervator i povjesničar graditeljstva iz Beograda. Bila je to rijetka prilika da se dodijeli prva nagrada na nekome od priređenih natječaja, čemu su zasigurno doprinijeli Karaman i Zloković kao vrsni poznavatelji. Ali unatoč tome što je i Upravni odbor pravoslavne crkvene općine usvojio definitivni Derokov nacrt, od njegova se projekta iznenada odustalo pa je sredinom 1939. godine crkva izgrađena do visine prizemlja po projektu Helena Baldasara i Emila Cicilijanija, ali se njezina gradnja zbog rata i kasnijih teškoca nije nastavila.⁴⁰

Poslije 1945. godine Zloković je znatno rjeđe radio u Hrvatskoj jer je bio mnogo aktivniji u Srbiji i na Crnogorskom primorju. Ipak, u obiteljskoj ostavštini čuva se nekoliko njegovih idejnih nacrtova: Radničkog naselja Kvarnerskih brodogradilišta na Rijeci (natječajni, sifra „Fervet opus“, 1947.-1948.), hotela na Lapadu (1954., nagradeni natječajni rad), željezničke stanice u Slavenskom Brodu (1960.), idejnog rješenja crkve u Glini 1961.

(neizvedeno), koje bi također trebalo historografski razmotriti.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Iako sveden na dvije izvedbe u Orebiću, nekoliko natječajnih i nerealiziranih projekata, Zlokovićev opus u međuratnoj Hrvatskoj zaslužuje pozornost jer svjedoči o otvorenosti njezina kulturnog prostora za talentirane arhitekta iz drugih jugoslavenskih sredina. Nastali u različitim etapama Zlokovićeve djelatnosti, prikazani projekti pokazuju respekt prema zatečenoj tradiciji, ali i evoluciju modernističkih ideja, u rasponu od ekspresionističkog simbolizma do socijalno angažiranog funkcionalizma. Spreman da se mijenja i nadograđuje, natječaje u Zagrebu, Splitu i Osijeku on nije doživio kao neuspjeh, već kao potvrdu da se razvija u široko prihvatljivom i konkurentnom smjeru. Time je i potakao druge srpske graditelje da češće nastupaju izvan matične sredine, otvarajući se za inovativne ideje i programe.

Dokumentacija koja svjedoči o Zlokovićevu opusu u Hrvatskoj, odnedavno dostupna u digitaliziranom obliku, pomoći će valorizaciji njegova rada i u drugim dijelovima nekadašnje Jugoslavije. Pogotovo će koristiti istraživačima iz Crne Gore jer je na Crnogorskom primorju također spajao mediteranstvo i modernizam.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

- ANTEŠEVIĆ, N. (2015.), *Doprinos hrvatskih arhitekata i zagrebačke škole arhitekture beogradskom gradotvornom nasleđu tokom 20. veka*, „Izgradnja”, 9-10: 377-389, Beograd
- ANTEŠEVIĆ, N. (2018.), *Delovanje Nikole Dobrovića na Jadranu*, „Kultura”, 159: 167-188, Beograd, <https://doi.org/10.5937/kultura1859167A>
- BACE, A. (2015.), *Arhitektura Dubrovnika između dva svjetska rata*, disertacija, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb
- BARISIC MARENIC, Z. (2006.), *Okružni ured za osiguranje radnika u Osijeku*, u: *Osjecka arhitektura: 1918.-1945.* [ur. MARTINČIĆ, J.; HACKENBERGER, D.], Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, 201-212, Zagreb-Osijek
- BJAŽIĆ KLARIN, T. (2020.), *Za novi ljepsi Zagreb. Arhitektonski i urbanistički natjecaji međuratnog Zagreba 1918.-1941.*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
- BLAGOJEVIĆ, LJ. (1998.), *Raumplan u porodičnim kućama arhitekta Milana Zlokovića: interpretacija i realizacija izvornog koncepta*, „Arhitektura-urbanizam”, 5: 43-55, Beograd
- BLAGOJEVIĆ, LJ. (2010.), *Fervet opus: Milan Zloković and architecture of the city*, „Serbian Architectural Journal”, 2: 7-18, Belgrade
- BLAGOJEVIĆ, LJ. (2011.), *Transkulturalni itinereri arhitekta Milana Zlokovića*, „Arhitektura-urbanizam”, 32: 3-15, Beograd, <https://doi.org/10.5937/arhurb1132003B>
- BLAGOJEVIĆ, LJ. (2012.), *Transpozicija duha i karaktera italijansko-mediteranske arhitekture u ranim projektima Milana Zlokovića*, „Arhitektura-urbanizam”, 34: 3-13, Beograd, <https://doi.org/10.5937/arhurb1234003B>
- BLAGOJEVIĆ, LJ. (2015.), *Itinereri: Moderna i Mediteran. Tragovima arhitekata Nikole Dobrovića i Milana Zlokovića*, „Sluzbeni glasnik”, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
- BOGUNOVIĆ, S.G. (2005.), *Milan Zloković u: Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, Tom II – Arhitekti, Beogradska knjiga: 1141-1150, Beograd
- DAMJANOVIĆ, D. (2014.), *Zagreb. Arhitektonski atlas*, AGM, Zagreb
- ĐURĐEVIĆ, M. (1988.), *Milan Zloković*, „Moment”, 11-12: 89-94, Beograd
- ĐURĐEVIĆ, M. (1991.), *Život i delo arhitekta Milana Zlokovića (1898-1965)*, „Godišnjak grada Beograda”, 38:145-168, Beograd
- ĐORĐEVIĆ, Z.; MITROVIĆ, M. (2017.), *Identity of 20th Century Architecture in Yugoslavia: the Contribution of Milan Zloković*, „Phlogiston”, 25: 103-127, Belgrade
- IVANISIN, K. (2000.), *Arhitekt Nikola Dobrović u vizija demokratskog grada*, „Prostor”, 24: 127-134, Zagreb
- IVEKOVIĆ, B. (1940.), *Socijalno osiguranje kod nas*, „Građevinski vjesnik”, 3: 30-32, Zagreb
- KADIJEVIĆ, A. (1990.), *Elementi ekspresionizma u srpskoj arhitekturi između dva svetska rata*, „Moment”, 17: 90-100, Beograd
- KADIJEVIĆ, A. (2000.-2001.), *Prilog tumačenju opusa istaknutih beogradskih graditelja: Milan Zloković i traženja nacionalnog stila u srpskoj arhitekturi*, „Godišnjak grada Beograda”, 47-48: 213-224, Beograd
- KADIJEVIĆ, A. (2011.), *Hrvatski arhitekti u izgradnji Beograda u 20. stoljeću*, „Prostor”, 19 (2 /42): 467-477, Zagreb, <https://hrcak.srce.hr/75564>
- KADIJEVIĆ, A. (2018.), *Between unitarism and regionalisms: Architecture in Yugoslavia 1918-1941*, in: *Architecture of independence in Central Europe*, International Cultural Centre: 248-272, Krakow
- KNEŽEVIĆ, S. (1996.), *Zagrebačka zelena potkova*, Školska knjiga, FS, Zagreb
- MANEVIĆ, Z. (1976.), *Zlokovićev put u modernizam*, „Godišnjak grada Beograda”, 23: 287-298, Beograd
- MANEVIĆ, Z. (1978.), *Milan Zloković*, „Umetnost”, 59: 41-50, Beograd
- MANEVIĆ, Z. (1980.), *Nasi neimari 2 – Milan Zloković*, „Izgradnja”, 7: 45-51, Beograd
- MANEVIĆ, Z. (1989.), *Arhitekta Milan Zloković*, Institut za istoriju umetnosti, Muzej savremene umetnosti, Beograd
- MARJANOVIĆ, M. (2010.), *Milan Zloković and the Problem of Proportions in Architecture*, „Serbian architectural journal”, 2: 65-92, Belgrade
- MILAŠINOVIĆ MARIĆ, D. (2002.), *Srpska istoriografija o arhitekti Milanu Zlokoviću*, „Arhitektura-urbanizam”, 9: 62-69, Beograd
- PALADINO, Z. (2013.), *Lavoslav Horvat. Kontekstualni ambijentalizam i moderna*, Meandar-media, HAZU, HMA, Zagreb
- PANIĆ, V. (2011.), *Milan Zloković: afirmacija modernizma*, Arhitektonski fakultet, Beograd
- PREMERL, T. (2015.), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata. Nova tradicija*, Jutarnji list, Zagreb
- TUČIĆ, H. (2019.), *Kuća arhitekta Milana Zlokovića*, Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, Beograd
- TUŠEK, D. (1994.), *Arhitektonski natjecaji u Splitu 1918-1941*, Društvo arhitekata Splita, Split
- *** (1929.), *Otvoranje prvog salona arhitekture*, „Politika”, 10. 6.: 5, Beograd
- *** (1935.), *Rezultat konkursa za zgradu Okružnog ureda u Osijeku*, Politika, 19.3.1935, 11, Beograd

IZVORI

SOURCES

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

- Fondacija Milan Zloković, Beograd
- Muzej grada Beograda

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

- Portal "Arhitekta Milan Zloković", Fondacija Milan Zloković, Beograd, www.milanzlokovic.org.
- Digitalna zbirka Muzeja grada Beograda, www.mgb.org.rs.

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- SL. 1.-6., 8.-9., 11., 14., 20.-21. Fondacija Milan Zloković, Beograd
- SL. 7. Kraljevina SHS, Beograd 1927, 56.
- SL. 10., 13., 15., 16., 18. Legat Milana Zlokovića, vlasništvo Muzeja grada Beograda (digitalne reprodukcije 562, 564, 609, 610, 1352, 1355)
- SL. 12. www.dzo.hr
- SL.17., 19. Don Marko Stanić, zupnik orebicke zupe Pomocnice krcsana

SAŽETAK

SUMMARY

ARCHITECTURAL WORK OF MILAN ZLOKOVIĆ IN CROATIA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

Research into the work of the renowned Yugoslav architect Milan Zloković (1898-1965) initiated after his death, gradually encompassed the regions of the former state where he left an indelible mark. Besides Serbia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, and Northern Macedonia, he also actively worked in Croatia drawing inspiration from the Mediterranean and Modernism. Documents from the Zloković's family legacy stored in the Milan Zloković Foundation and the Belgrade City Museum, have provided a more detailed and profound insight into his built and unfinished projects of which some deserve to be thoroughly examined from a historiographic perspective. A full review of Zloković's oeuvre should go beyond his individual creative preoccupations and examine it in the context of the professional work of other Serbian architects who worked in Croatia between the two world wars. The prevailing attitude among them was the perception of the Croatian territory as an integral part of the Yugoslav cultural and professional scene. Besides Zloković, some other figures were here actively involved as well: Nikola Dobrović, Momir Korunović, Andrej Papkov and Bogdan Nestorović.

Milan Zloković's first Croatia-related drawing was a preliminary design of the Mihajlović family mansion (1922) planned to be built in the eastern historic suburb of Dubrovnik called Ploče.

Upon his return from Paris in spring 1923, Zloković submitted his first competition entry in Croatia. It was the design for the Central and District Workers' Insurance Office (now the Croatian Pension Insurance Institute at 3, Mihanovićeveva street in Zagreb) on the southern branch of the eastern segment of the so-called Green Horseshoe area. Zloković's design of a free-standing four-storey building with elevated ground-floor level and a loft, registered under the code "Worker", has been preserved in the form of several sheets in ink on paper, laminated on a cardboard base. The monumental four-storey building has an irregular rectangular plan with an approximately uniform layout of rooms on each floor. The exterior of a detached palace in an urban setting is conceived in Late Central European Historicism with Mannerist and Baroque details

and a faint reflection of Art Nouveau and Czech Cubism. The visual harmony is also achieved by the peripheral rusticated corners of the building, derived from the aesthetics of Mannerism. However, Zloković's work was not short-listed for the award. The first prize with execution was awarded to Rudolf Lubynski.

Zloković's competition project for the Maritime Museum in Split (1928), preserved in the family legacy and the Belgrade City Museum, shows that in the late 1920s Zloković was still restrained and conceptually vague in his approach to modern style. The elevation is devoid of ornamentation while the window openings lined up in a strip pattern are not dogmatically uniform; their size corresponds to the functions of the interior space. The effectively cut corner motif of the building, visible on the preserved drawings, triggers an association of a ship's bow. This is the reason why it is associated with the architecture of modernist expressionism in historiography. Despite its inherent innovativeness, Zloković's project did not win any award in this competition either.

By the end of 1934, Zloković participated in a public all-Yugoslav competition for the design of a new building of the District Office for Workers' Insurance in Osijek, launched by the Zagreb central office of this state social institution. Zloković's concept was rooted in the fundamental principles of the international modern style – smooth parallelepiped blocks connected into a dense stereometric whole with strip windows.

Zloković was more successful in designing the Villa Emilija (1934) for the Begović family in Orebić or a chapel (1936) at the "Captain's Cemetery". At the time, the villa Begović conceived in a strict modernist manner was immensely innovative for the city and the ambience in which it was placed. Nevertheless, its innovation was mitigated by a traditional hipped roof structure with accentuated chimneys which actually reduced the visual dynamism of the whole. The mausoleum of the Begović family was built in the Orebić cemetery as part of the Franciscan monastery. It is adapted to the local funerary and religious tradition and radiates dignity and visual restraint as is appropriate to a cemetery chapel.

Zloković's legacy holds unrealized Regulatory Basis of the Lapad Peninsula in Dubrovnik from 1936-37 and an unbuilt project of a residential and commercial building of the Serbian Orthodox Municipality in Nova Gradiska. After 1945, Zloković seldom worked in Croatia. He was more busy in Serbia and Monte Negro riviera. However, the family legacy holds a few preliminary drawings of: Workers' development of the Kvarner shipyards in Rijeka (competition entry, code "Fervet opus", 1947-48, Hotel on Lapad (1954, awarded competition entry), Railway Station in Slavonski brod (1960), preliminary design of the church in Glina (1961, unbuilt). All these projects should be thoroughly analyzed from a historiographic perspective.

Although widely known for only two realizations in Orebić and several competition entries and unrealized projects, Zloković's opus in Croatia between the two world wars deserves attention as it testifies to inherent broad-minded receptiveness of the Croatian cultural scene towards the talented architects from other Yugoslav environments. The projects presented in this paper were produced in various phases of Zloković's career. Yet, they all show his respect towards the tradition. At the same time they clearly manifest an evolution of Modernist ideas ranging from expressionist symbolism to socially engaged functionalism. Always ready for change and improvement, Zloković did not regard his designs at the competitions in Zagreb, Split and Osijek as failures but as confirmation that he was developing himself in a widely acceptable and competitive direction. Such attitude was a great stimulus to other Serbian architects to take a more active part in other environments and in this way become more receptive to innovative ideas and programs.

Documents about Zloković's professional work in Croatia that are now available in digital format will hopefully help to evaluate his work in other parts of ex Yugoslavia. They will be especially useful to the researchers in Monte Negro who now have the opportunity to examine his work on their riviera where he showed his fascination with the Mediterranean and Modernism.

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

Dr.sc. **ALEKSANDAR KADIJEVIĆ** (Beograd, 1963.) redoviti profesor Odeljenja za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, na kojem radi od 1989. Glavni mu je historiografski interes vezan za povijest novije srpske, jugoslavenske i ruske arhitekture. Objavio je 13 znanstvenih monografija. Suraduje u časopisu „Prostor“ od 2011. godine.

ALEKSANDAR KADIJEVIĆ, Ph.D. (Belgrade, 1963) is a full professor in the Department of Art History at the Faculty of Philosophy in Belgrade since 1989. His main historiographical interests focus on the history of recent Serbian, Yugoslav and Russian architecture. He has published 13 scientific monographs. He has been a contributor to the journal Prostor since 2011.

